

Oroszi Sándor

Megroppant pályáiv, töretlen emberi tartás¹ Töredékek egyetemünk néhai professzora, Abay (Neubauer) Gyula életéből és tudományos munkásságából

A Pécsi Tudományegyetem jogelődjének, a pécsi m. kir. Erzsébet Tudományegyetem kiemelkedő személyiségének, Abay (Neubauer) Gyulának a váci börtönben írt könyve, az *Oeconomia Aeterna* 2016 decemberében jelent meg az Akadémiai Kiadó gondozásában. E sorokkal a tragikus sorsú tudósra emlékezünk, és rá kívánjuk irányítani a figyelmet a rendkívüli körülmények között keletkezett alkotás – szerzője meggyőződése szerint az örökkévalóságnak szóló – gondolataira.

*

A magyar közgazdasági gondolkodás kiemelkedő egyéniségeinek munkásságát feldolgozó, mértékadó könyvében Bekker Zsuzsa a következőket írja Abay (Neubauer) Gyuláról:

„a két világháború közötti közgazdász-generáció egyik legkiválóbb teoretikusa, az osztrák iskola híve, a határhaszon-elmélet kritikai továbbfejlesztője, a hazai közgazdaságtanban a matematikai-közgazdasági teóriák, köztük az általános egyensúlyelmélet lausanne-i iskolájának egyik első elemzője.”²

Hasonlóan elismerő hangnemben emlékezik meg róla a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) online Történeti Adattára is:

„Számos tanulmányban vizsgálta a világgazdasági válság hatását a nemzeti gazdaságokra, több írásában elemezte a magyarországi zsidóság helyzetét és a zsidótörvények gazdasági »eredményeit«. Nemzetiségi elv és magyarság (1943) című tanulmánya szerepelt a magyar béketárgyalások előkészítésében is: az utóállamok népszámlálásaiból vett, és magyar szempontból értékelt adatai a magyar kormányjegyzékek érvelésébe is bekerültek. Később, a Nemzetiségi Szemlében megjelent dolgozatai szintén a II. világháború utáni területi rendezést kívánták elősegíteni.”³

¹ Ez a meghatározhatatlan műfajú írás Abay (Neubauer) Gyula akadémiai levelező tag, dékán, tanszékvezető, de elsősorban tudós és oktató emléke, tevékenysége előtt kíván tisztelni születésének 125. évfordulójára alkalmából. Minden volt és jelenlegi egyetemi polgár elismerését fejezik ki e sorok az európai műveltségű, mélyégesen humanista egyéniség előtt, aki egy lépésnyit sem távolodott el a független tudós számára a becsület által kijelölt ösvényről, nem engedett karrierje érdekében a politika nyomásának, csábításának. Nagyra értékeljük Abay (Neubauer) Gyula akaraterejét, felkészültségét, hihetetlen memóriáját, emberi tartását, aki a váci börtönben minden forrásanyag felhasználása nélkül öntötte formába régi elképzelését, az örök gazdaságtan rendszerét. Életének, munkásságának fordulópontjai a Pécsi Tudományegyetem, illetve tágabban a magyar társadalom vázlatos leírásává állnak össze.

² BEKKER 2002. 708.

³ Az Abay Gyuláról szóló bejegyzés az MTA Történeti Adattárában: <http://old.mta.hu/tortenetitar?PersonId=25758> [2017.05.02.]

Neubauer⁴ Gyula 1891-ben született Budapesten, elemi iskoláit Iglón (a mai Szlovákia területén) végezte, ott kezdte gimnáziumi tanulmányait is, az érettségi követelményeinek azonban már Budapesten tett eleget, 1909-ben. Még abban az esztendőben munkát vállalt, a Magyar Királyi Dohányjövédéki Központban dolgozott, 1942-től miniszteri tanácsosként, egészen egyetemi tanári kinevezéséig. E tevékenységből származó jövedelme tette lehetővé számára, hogy 1910-től beiratkozzon a budapesti kir. magyar tudományegyetem jog- és államtudományi fakultására. Hatékonyan és sikeresen egyeztetette hivatali elfoglaltságait az egyetemi követelményekkel, ennek eredményeként 1913 decemberében az államtudományok doktorává avatták.

1914 augusztusában bevonult a császári és királyi 3. számú tiroli császárvadászezredbe, majd decemberi sebesülését követően – többszöri felülvizsgálat után, 30%-os szolgálatképtelenséggel – 1918. február végén⁵ elbocsátották a fegyveres erők kötelékéből. Első publikációjá⁶ röviddel ezt követően, a bresloui *Nord und Süd* periodika áprilisi–júniusi számában jelent meg, feltehetően a szolgálati helyén kialakult kapcsolatoknak köszönhetően. Az írás alapját a jogi tanulmányait lezáró értekezésének egy része képezte.⁷

1923-ban megnősült, a nagykanizsai illetőségű Mathia Máriát vette nőül. A következő évben született első lánya, majd 1932-ben második lánygyermek. A következő időszakban a családi események mellett, hivatali teendőin túlmenően energiáit tudása kiterjesztésére, tanulmányok írására koncentrált.

A határhaszon-elmélet bírálatától a Le a sztálini magyar alkotmánnyal című újságcikkig

Érdeklődése határozottan gazdasági irányba fordult,⁸ több éves kutatást követően 1927-ben készült el *A határhaszonelmélet bírálata*⁹ című kiemelkedő munkája. A könyv alapján 1928. június 25-én a pécsi m. kir. Erzsébet Tudományegyetem a közgazdaságtan magántanárává habilitálta. Művét és munkásságát Vasváry Ferenc dr. egyetemi ny. r. tanár véleményes jelentésében¹⁰ a következőképp méltatta:

4 Abay (Neubauer) Gyula nevének használatában nagyfokú „változatosság” tapasztalható. 1943-ig Neubauer Gyulaként szerepelt a hivatalos dokumentumokban, természetesen így jegyezte tudományos alkotásait is. Ekkor, magyarságát hangsúlyozandó, belügyminisztériumi hozzájárulással Abayra magyarosította nevét. *A világgazdaság újjáépítése a háború után* című tanulmányát a *Közgazdasági Szemle* 1943. áprilisi számában – nem akarván szakítani az ismert és elfogadott Neubauer névvel sem – azonban már Abay (Neubauer) Gyulaként publikálta. Az 1956-os forradalmi események alatt Abay Gyula néven szerepelt a sajtóban, nyugati publikációi esetében a Neubauer Gyula nevet kiegészítette az Abay név kezdőbetűjével. [Az egyes műveket az Abay (Neubauer) Gyula által aktuálisan használt név szerint hivatkozunk. – A szerk.]

5 Több lexikonban is 1915 olvasható leszerelésének dátumaként. Valószínűsíthető, hogy a családi levéltár dokumentumai alapján elterjedt 1918-as időpont a helyes.

6 NEUBAUER 1918.

7 NEUBAUER 1913.

8 Az MTA online Történeti Adattára a „szakmai besorolás” rovatban is egyértelműen közgazdásznak minősíti. <http://old.mta.hu/tortenetitar?PersonId=25758> [2017.05.02.]

9 Szeretném megfogalmazni sejtésemet a tanulmány címében szereplő „bírálat” kifejezés funkcióját illetően: ez a szó valószínűleg Neubauer Gyula távlati elképzelésében érlelődő *Oeconomia Aeterna* majdani kidolgozásának tervére utal.

10 A habilitációs eljárásban a bírálattal megbízott professzor állásfoglalása.

„a szerző alaposága, szabatos okfejtése, a tudomány magasabb követelményeinek megfelelő módszere dicséretesen kiemelendő (...). Egy további javaslatom oda terjed, hogy – miszerint a szerző a magyar társadalomgazdaságtani irodalom általában ismert és nagyraértékelt munkása, az egyetemi magántanári képesítő szabályzat 22 §-a alapján a szóbeli értekezlet alól felmenteni méltóztatnék.”¹¹

A tanulmány tudományos kiválóságát az MTA 1932-ben Weisz Fülöp-díjjal ismerte el.

Az 1890-es években már egyre inkább terjedt az a felfogás – miként Hermann Lehmann a határhaszon-elmélet történetével és elemzésével foglalkozó, átfogó, alapos monográfiájában írta –, miszerint a határhaszon-elmélet *„további fejlődésre már nem képes.”*¹² Bő harminc oldallal hátrébb a szerző megállapította: a *„határhaszon-elmélet már csak az egész közgazdaságtudomány egy területének, nevezetesen a fogyasztási cikkek kereslete elméletének magyarázatánál használható.”*¹³ Hasonló Friedrich Jonas véleménye a Bécsi Iskola egyik óriásának, Friedrich Wiesernek – egyébként a határhaszon-elmélet alapvető tételrendszerét alig érintő – könyvével¹⁴ kapcsolatosan, amelyet *„a szűkebb értelemben vett szubjektív iskola hatyúdálának”*¹⁵ tekintett. A szakirodalomban széles körben jellemző platform alapján szinte érthetetlen Neubauer Gyula témaválasztása, melynek indokait csak a következő két évtized kutatásai világították meg. A szerző ezt a problémát a következőképpen elemezte disszertációja első paragrafusában:

„A határhaszonelmélet érdeme most már, hogy ebben a helyzetben képes volt megteremteni az elméleti kutatás folytonosságát, képes volt az elméletet olyan új alapokra fektetni, amelyeket a klasszikus közgazdaságtan önellentmondásai nem érinthettek, s amelyekkel sem a szocializmus pártpolitikai egyoldalúságaiba, sem a gazdaságtörténeti iskola empirisztikus túlzásaiba bele nem esett.”¹⁶

Átgondolt és mélyenszántó a *Magyarország a XX. században* szerkesztőinek ezzel kapcsolatos álláspontja:

„Neubauer egy olyan elmélettörténeti pillanatban állt ki az irányzat mellett, amikor az általában visszaszorulóban volt, illetve jelentős átalakuláson ment keresztül, és az értékprobléma veszített vonzerejéből. Ennek ellenére színvonalas, számos részletében eredeti megközelítése a korszak egyik legjobb munkáját eredményezte.”¹⁷

¹¹ VASVÁRY 1928. 7.

¹² LEHMANN 1971. 251. A határhaszon-elmélet az értéket szubjektív értelmezésben ragadja meg. E felfogás alapján egy konkrét jószágegység gazdasági értékét egy adott fogyasztó szükségleteinek kielégítése, az egyén céltudatossága szempontjából vett jelentősége határozza meg. A teória szerint értékkel nemcsak az áruk, hanem a piacra nem kerülő termékek is bírnak. Használati értékek, ha a termékek fogyasztásra kerülnek, cseréértékek, amennyiben elidegenítik azokat. Matematikai felfogásban egy adott jószág határhasznán az összhaszonnak az a növekménye értendő, amit a jószág fogyasztásának végtelen kis egységnyi növekménye eredményez. Mivel a homogén jószágfajta újabb egységei egyre kisebb intenzitású szükségletre szelnek kerülni szembe, ezért az általuk kiváltott hasznosság fokozatosan csökken, a határhaszon-függvény tehát negatív hajlásszögű.

¹³ LEHMANN 1971. 289.

¹⁴ WIESER 1914.

¹⁵ JONAS 1964. 135.

¹⁶ NEUBAUER 1927. 9.

¹⁷ BAUER et al. 2000.

1927-től a szakmai közélet kiemelkedően aktív szereplőjévé vált, gyakorta jelentek meg terjedelmesebb tanulmányai,¹⁸ továbbá előadásokkal¹⁹ szerepelt a Magyar Közgazdasági Társaság fórumain. Az 1929/30-as tanévet állami ösztöndíjasként Berlinben töltötte, ahol Ladislaus Bortkiewicz kurzusát látogatta, majd a következő év londoni tanulmányokkal telt el. Angliában Lyonel Robbins előadásait kísérte figyelemmel. Ez a két esztendő kitűnő alkalmat teremtett számára az európai tudományos vérkeringésbe történő bekapcsolódásra, mely lehetőségeket sikerült is kihasználnia. Külföldi ajánlásra 1933-ban tagja lett a chicagoi The Econometric Society-nek, a londoni Royal Economic Society-nek, illetve a párizsi Institut International de Sociologie-nak. (A Magyar Statisztikai Társaságba csak egy esztendővel később nyert felvételt.) 1936-ban a Szent István Akadémia tagjai sorába léphetett.

Két év múlva nyilvános rendkívüli egyetemi tanári címet kapott. A Magyar Tudományos Akadémia 1939-ben választotta levelező tagjául, székfoglalóját *Gazdasági élet és közgazdasági tudomány*²⁰ címmel 1940. június 10-én tartotta. Neubauer Gyulát nem csak a hazai, hanem az európai tudományos életben is megbecsülés és tisztelet övezte, ennek ellenére jól csengő, ismert családnevét – magyar identitását hangsúlyozandó –, 1943-ban belügyminisztériumi hozzájárulással Abayra magyarosította.

1944 júliusában egyetemi nyilvános rendes tanárrá nevezték ki a pécsi Erzsébet Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara Közgazdaságtan és Statisztika Tanszékére. Az őszi szemeszter a háborús események miatt hat hétre korlátozódott. 1945-ben az USA-ba távozott Surányi-Unger Tivadar helyett ő tartotta a Közgazdaságtan kurzust, emellett ellátta a tanszékvezetői feladatokat is.²¹ Faluhelyi professzor halálát követően átvette az egyetem Kisebbségi Intézetének vezetését, a *Nemzetiségi Szemle* szerkesztésével párhuzamosan. Hivatali teendői mellett nagyon aktívan vett részt a különböző fórumok által szervezett vitákon. Feladatai egyre növekedtek, ugyanis 1946-tól dékánként, majd prodékánként tevékenykedett.

1946-ig Abay (Neubauer) Gyula pályája töretlenül ívelt felfelé, sűrűn követték egymást a tudományos és hivatali elismerések, ezt követően azonban sajnos az ő életében is bekövetkezett a „fordulat éve”. 1948 szeptemberében a The Econometric Society hágai konferenciájának előadói között jegyezték, tervezett előadását *General equilibrium and economic planning* címen várta a fórum, de a kiutazáshoz már nem kapta meg az útlevelet. Még az év novemberében kényszernyugdíjazták. Később a zöldhatáron keresztül távo-

18 Abay (Neubauer) Gyula részletes publikációs jegyzéke megtalálható a *Névpont* internetes oldalon: www.nevpont.hu/view/26 [2017.05.02.]

19 Emlékezetes Rudas László 1945 őszén tartott előadására adott válasza, de sokak érdeklődését felkeltette Lukács György vitaindítójához fűzött korreferátuma is.

20 Érthetetlen, hogy a székfoglaló kiadására csak 1998-ban, családja finanszírozásában került sor, lásd NEUBAUER 1998.

21 Engedtessek meg, hogy utaljak e dolgozat írásának egy személyes motívumára. Abay (Neubauer) Gyula hajdani, a hetvenes évektől a pécsi egyetem Közgazdaságtudományi Karának szervezetébe integrálódott tanszékén kezdtem oktatói pályafutásomat, az ott töltött harmadfél évtizedből közel húsz esztendeig irányítottam is a szervezeti egység munkáját.

zott.²² Néhány havi külföldi tartózkodása során jelent meg tanulmánya a *Zeitschrift für Nationalökonomie* 1949. évfolyamában.²³

Miután hazatért, az őt érő atrocitások sűrűsödtek, a MTA megfosztotta szavazati jogától. 1951-ben elutasították a doktori fokozat megszerzésére irányuló kérelmét (témaként egyik kedves kutatási területét, a marxi antinómia megoldását jelölte meg). Korlátozott ellátmánya szükségessé tette, hogy munkát vállaljon (statisztikusként, könyvelőként dolgozott, majd tanfolyamokat vezetett). 1956 szeptemberében – a körülmények ismeretében nyugodtan kijelenthetjük, hogy meglepetésre – kiutazhatott az International Economic Association I. Közgazdasági Világkongresszusára, Rómába, melynek kiadványában megjelent Eric Lundberg előadásához kapcsolódó hozzászólása.²⁴ Nem sokkal ezt követően egy nagyon érdekes témát feldolgozó tanulmányát tette közzé a *Zeitschrift für Nationalökonomie*.²⁵

1956-ban bekapcsolódott a forradalom pécsi eseményeibe, a Nemzeti Tanács tagja lett: „Október 31-én megalakult Pécs Város és Baranya Vármegye Értelmisége Forradalmi Tanácsa. Elnökének dr. Szentágothai János orvosprofesszort (...) választották meg. (...) Olyan személyek exponálták magukat a forradalom mellett, mint dr. Esztergár Lajos, Pécs háború előtti polgármestere (...), vagy dr. Abay Gyula, a pécsi egyetem világhírű közgazdász professzora”.²⁶ A megjelent sajtótermékek között „üde kivételt jelentettek a forradalom fő ideológusának mondott dr. Abay Gyula volt közgazdász professzor írásai október utolsó és november első napjaiban, aki (...) elméleti, elvi-eszmei megalapozását szándékozott adni a forradalomnak.” – értékelte tevékenységét Rozs András, a forradalom pécsi eseményeinek kutatója.²⁷ Jogállamisággal kapcsolatos véleményét a *Le a sztálini magyar alkotmánnyal* című cikkében fejtette ki.²⁸

A forradalmi erők veresége után 1957. május 29-én őrizetbe vették, majd előzetes letartóztatásba helyezték, a pécsi dr. Kertész Endre és társai ellen indított koncepciók perben ötödrendű vádlottként vonták felelősségre. A hatalom példát statuált: a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvételéért az első fokon kirótt négyéves börtönbüntetést a másodfok megtoldotta még további két esztendővel. Ebben feltehetően szerepet kapott az is, hogy a kihallgatásokon következetesen kommunistaellenes magatartást tanúsított és bíráival is vitába szállt. (Mellékbüntetésként tíz évre eltiltották a közügyektől, és teljes vagyonek Kobzással sújtották, ami alapvetően meghatározta szabadulás után anyagi helyzetét.)

Várható volt az MTA „harcos” lépése is, mellyel 1958. október 17-én ténylegesen kizárta tagjai sorából. Már az is különleges kedvezménynek tekinthető, hogy gondolatait – minden forrásmunka használata nélkül – papírra vethette. Így született meg az *Oeconomia Aeterna*, amelynek kiadására azonban évtizedeket kellett várni. 1959. április

22 Külföldi tartózkodásának céljáról csak családtagjai megnyilatkozásaiból tudunk (BARCZA 1998a. 118.). Politikai menekültként jelentkezett az International Refugee Organisation bécsi képviselőjén, feltehetően külföldi kapcsolatai révén próbált méltó álláshoz jutni.

23 NEUBAUER 1949.

24 Erre a hozzászólásra Abay (Neubauer) Gyula unokája, Barcza Tibor hívta fel a figyelmet. BARCZA 1998a. 119.

25 NEUBAUER 1956.

26 ROZS 2009. 120.

27 ROZS 2009. 134.

28 ABAY 1956. Megjegyzendő, hogy a forradalmi események alatt az Abay Gyula nevet használta.

4-én amnesztiával szabadult, ezt követően teljes politikai jogfosztottságban, mellőzöttségben élt. Ennek ellenére nem adta fel a harcot, mint unokája írja: „*Személyes kapcsolatai révén mégis módja nyílt további tudományos tevékenység kifejtésére. A bécsi Zeitschrift für Nationalökonomie, illetve berlini Schmollers Jahrbuch közölte a hozzájuk eljuttatott kései munkáit, összesen mintegy 140 oldal terjedelemben. Ezek közül is az utolsót 1965-ben, 74 éves korában.*”²⁹ Abay (Neubauer) Gyula küzdelmes, sikerekben és megpróbáltatásokban bővelkedő élete 1978 augusztusában, Budapesten ért véget.

Az 1980-as években már lengedeztek a változások szelei. Az MTA 1989. május 8-i, 149. rendes közgyűlése rehabilitálta – a tudomány más kiemelkedő személyiségeivel együtt –, és akadémiai tagságát posztumusz folyamatosnak nyilvánította. Megindult a Heller-iskola világhírű tagjai műveinek újolagos (gyakran reprint) kiadása, de ez sajnos nem érintette Abay (Neubauer) Gyula munkásságát. Akadémiai székfoglalójának teljes szövege ugyan 1998-ban – először! – napvilágot látott,³⁰ unokája, Barcza Tibor szerkesztésében, a költségeket azonban a család viselte!

A Pécsi Tudományegyetem 2001-ben az *Oeconomia Aeterna* kiadásával törlesztette a vele szemben felhalmozódott nyomasztó adósság egy részét. (A könyv a pécsi közgazdász-képzés megindulásának 30. évfordulója alkalmából jelent meg.³¹) Méltó elismerést, jóvátételt azonban csak az Akadémiai Kiadó gondozásában 2016-ban kiadott, a (közgazdász) társadalom széles körei számára elérhető újabb kiadás jelentett.

Az *Oeconomia Aeterna* egyes szerzőkön, irányzatokon felülemelkedő tételrendszere

Abay (Neubauer) Gyula váci börtönben írt művének címe örök, változatlan gazdaságtanra utal, amely független a különböző korok uralkodó politikai rendszereitől, meghatározó társadalmi-gazdasági viszonyaitól. A közgazdaságtudomány fejlődése szempontjából szerezte azoknak az összefüggéseknek a felismerése, megfogalmazása a fontos, amelyek minden korszakban érvényesek. Lényegében ő is, mint sokan mások, „értékmentes” közgazdaságtant kívánt kidolgozni. „*A közgazdaságtan fejlődésének az elmúlt mintegy száz esztendő során – s különösképp a második világháború óta – az egyik legfeltűnőbb vonása az a következetes törekvés volt, hogy lehántsanak róla minden politikai, szociológiai és erkölcsi összefüggést.*” – írta az Angliában alkotó Balogh Tamás 1982-ben, majd hozzáfűzte: „*Az így visszamaradó desztillátum állítólag értékmentes (wertfrei) vagyis objektív elméleti képződmény.*”³²

A közgazdaságtan egyes, relatíve önálló fejezeteit korszakos jelentőségű gondolkodók „örökérvényűen” dolgozták ki, állapította meg Abay:

„Sémánk minden szakaszát egy jellegzetes névhez szeretnők kapcsolni; sajátos módon ezt pontosan az első szakasszal nem tudjuk megtenni. A második szakaszt méltán köthetjük egyszerre Marx és Walras nevéhez (...). A harmadik a Kondratyev-féle szakasz (...). Végül a negyedik ugyanígy Cassel szakasza, az aranytermelés emelkedésének és az aranyárak változatlanságának vizsgálatáért. Ha az első

²⁹ BARCZA 1998a. 122.

³⁰ NEUBAUER 1998.

³¹ ABAY (NEUBAUER) 2001.

³² BALOGH 1994. 47.

szakasznak egy nevet mégis akarnánk adni, megfontolhatjuk, hogy illessük Heller Farkas nevével.³³

Az adott szakaszok – mint szavaiból következik – alapvetően egy bizonyos alkotóhoz köthetők, de mások is megfogalmaztak – gyakran teljesen más problémakört elemezve – ehhez az ismeretrendszerhez logikusan illeszkedő, a már kialakult elméleti vázzal szerves kapcsolatot mutató tételeket. A professzor nem kisebb célt tűzött maga elé, minthogy homogén egységet teremtsen az egyes tudományterületeken belül, átemelje a „kompatibilis” összefüggéseket, megvalósítsa a fejezetek koherenciáját.

Művében – meggyőződésem szerint – az aeternális jelleg magasabb fokozatának elérését is célozta. Ambíciózusan felvállalta a már belső összhangot tükröző részek integrálását, a tudomány egészének hierarchikus felépítését, azaz egységes teória kialakítását.³⁴ Kimondatlanul – mai szóhasználattal – szinte a közgazdaságtan fő áramának politika-mentes kialakítását képzelte el. Munkája közben figyelmet fordított a tudományos tételek „tesztelésére”, valósággal való összevetésére. Nem polemizálni akart – ezért mert hozzákezdeni „könyvtár” nélkül a benne régóta érlelődő ismeretrendszer leírásához –, hanem szintetizálni, rendszert teremteni.

A fogságban papírra vetett gondolatai szerves folytatását képezik a habilitációja alapjául szolgáló, díjazott könyvének. Törekedett a bécsi iskola képviselőinek (Friedrich Wieser, Eugen Böhm-Bawerk) álláspontja közötti árnyalati eltérések bemutatása mellett az összhang kiemelésére, a másik két határhaszon-iskola³⁵ platformjával történő egyeztetésre. Kitért a többféle fogyasztási cikkből összetevődő készlet együttes értékének alakulására, számolva azzal a lehetőséggel is, hogy a volumenében növekvő készlet összértéke süllyedhet is.³⁶ A leírtakat egyértelműen tükrözi következő gondolata:

„Az 1930. évi felismeréseimből pedig felhasználom Jevons-nak egy felvetett, de elhanyagolt észrevételét (...), amit magasabbrendű készletfogalommal egybevetve nemcsak a magam gondolatmenetének hibáit küszöbölhetem ki, hanem a Wieser és Böhm-Bawerk gondolatmenetének hibáit is, és egyúttal közös nevezőre tudom hozni az elméletet és gyakorlatot is. Magyarázatomat a rendszeres szükségletkielégítés folytonossági tanának nevezem el, continuity law of ordinary satisfactions, hogy Jevons terminológiáját használjam fel.”³⁷

Ezzel kilépett a határhaszon-elmélet logikai kereteiből, és a marxi használati érték fogalmát újraértelmezve komplex, aeternális haszonelméletet alkotott, amelynek középpontjában a fogyasztó áll.

A fogyasztás, hasznosság elméleti elemzése mellett kitért annak egy gyakorlati dimenziójára is. 1958-ban az ökológusok még nem vizsgálták a Föld eltartási kapacitását,

³³ ABAY (NEUBAUER) 2016. 314.

³⁴ Hasonló gondolatokat fejtett ki egy bő húsz esztendővel korábbi dolgozatában is: NEUBAUER 1937.

³⁵ A William Stanley Jevons és Alfred Marshall nevével fémjelezhető cambridge-i, illetve a Marie-Ésprit Léon Walras által alapított lausanne-i iskola.

³⁶ Ez akkor következhet be, ha a készlet nagysága alacsonyabb ütemben emelkedik, mint ahogy egy árufajta határhaszna csökken.

³⁷ ABAY (NEUBAUER) 2016. 169.

az ökológiai lábnyom³⁸ problémáját (a kategóriát William E. Rees és Mathis Wackernagel vezette be az 1960-as években).³⁹ Abay (Neubauer) professzor, érintve ezt a kérdést, mai mércével mérve is kitűnő előrejelzést adott: „*földünk összes népessége a mainak még több mint a háromszorosát is elérhetné.*”⁴⁰ (A korabeli lélekszám a professzor memóriájában „tárolt” adatok szerint 2 737 millió főt tett ki, az ENSZ 2015-ös visszatekintő elemzése erre az évre 2 909 millió főről ad számot.)

Már érzékelt a jóléti állam kifejlődésének lehetőségét. Rámutatott arra, hogy „*a jóléti állam, a welfare state divatját éljük, s ha ez egyáltalán valósággá lesz, abban nagy része van annak, hogy a széles néprétegek az államra egyre nagyobb befolyást nyernek.*”⁴¹ Az utóbbi évtizedekben ezzel ellentétes folyamatok játszódnak le: a jóléti állam intézménye a legtöbb régióban visszaszorult, illetve a BRICS-országokban érdemben ki sem fejlődött. A prekariátus kialakulásával, a szélső jövedelmi decilisek közötti hányados dinamikus növekedésével erősödik a feltétel nélküli alapjövedelem követelése. Abay (Neubauer) Gyula csírájában észlelte a jelenséget, erre következtethetünk abból, hogy egyetértően foglal állást E. H. Carr gondolatával, aki könyvében⁴² „*egy abszolút létminimum feltétlen biztosításának általános programját*” hangsúlyozta.⁴³

Abay (Neubauer) Gyula teóriájában a termelés elmélete, az egyes részterületek kibocsátása, illetve a produktuma iránt más szektorokból megnyilvánuló kereslet Quesnay *Tableau économique*-jától induló, Adam Smith-en, Léon Walrason áthaladó íve egységes, homogén egészévé állt össze. Ez az ív magában foglalta a marxi újratermelési elméletet is. Nem fukarkodott a Marx teljesítményét illető dicsérettel: „*Marxnak az egyszerű és bővített újratermelésről adott leírása valósággal gyönyörű; szemléletes, helyes és tanulságos.*”⁴⁴ Hasonló szemléletmód jelentős európai szerzőknél is felfedezhető, példaként gondoljunk J. Robinson soraira: „*Ha egyáltalán van valami kis remény is a közgazdaságtan fejlődésére – írta elkeseredetten 1964-ben –, annak a Marx által felvetett problémák megoldásánál alkalmazott akadémiai módszerekben kell rejlenie.*”⁴⁵

Abay (Neubauer) Gyula életútja alapján nyilvánvaló, hogy Marxszal kapcsolatos elismerő-méltató gondolatai nem a börtön testi-lelki nyomorító hatásával kapcsolatosak. Ezt egyértelműen bizonyítja a már említett, a *Zeitschrift für Nationalökonomie* XVI. kötetében – még a büntetés megkezdése előtt – megjelent tanulmánya.⁴⁶ A „marxista-leninista” szerzők műveiből Marxon kívül más szerzők gondolatait nem használta fel az *Oeconomia Aeterna* építőköveiként, sőt, írásaikat éles kritikával illette. 1943-as tanulmányában így írt:

38 Az az ökológiailag produktív terület, amely adott népességet meghatározott nívón végtelen ideig képes eltartani.

39 REES–WACKERNAGEL 2001.

40 ABAY (NEUBAUER) 2016. 55.

41 ABAY (NEUBAUER) 2016. 70.

42 Abay (Neubauer) Gyula minden bizonnyal a következő könyvre gondolt (bár ez nem állítható teljes bizonyossággal, mivel a professzornak a börtönben nem álltak rendelkezésére forrásmunkák, amelyekre egyértelműen hivatkozhatott volna): Carr, E. H.: *Conditions of Peace*. London, 1942.

43 ABAY (NEUBAUER) 2016. 66.

44 ABAY (NEUBAUER) 2016. 121.

45 ROBINSON 1964. 338.

46 NEUBAUER 1956.

„A bolsevizmus gazdasági rendszere a termelésből az egyéni kezdeményezést, a fogyasztásból pedig a választási szabadságot zárja ki, márpedig az előbbi nélkül a termelés eredményessége, az utóbbi nélkül pedig a fogyasztás értelme hiányzik. Az egyéni kezdeményezés volt az, amely elsősorban a múlt században a gazdasági haladás mozgatója volt, a fogyasztási választás szabadsága pedig az évszázados kultúrfejlődés eszköze. Az új világgazdaság tehát ősi örökségét kótyavetyélné el, ha ezek nélkül akarna meglenni.”⁴⁷

Az összeilleszthetőség, az elméleti rokonság alapját a zárt rendszer jellegzetességei képezik. Az orvostudomány talán legjelentősebb – más tudományok, így a közgazdaságtan fejlődésére óriási befolyást gyakorló – felfedezése William Harvey nevéhez fűződik, aki 1616-ban gyökeresen átalakította a tudomány vérkeringésről vallott nézeteit. Felfedezte, hogy a szív pumpálja a homogén vért a szervezetben, táplálva a létfontosságú szerveket. A körfogás a testben, mint zárt rendszerben megy végbe. Ebből a szemléletből kiindulva „A fiziokraták természettudományt igyekeztek a politikai gazdaságtanból csinálni.”⁴⁸ A termékáramlást Quesnay számokkal is illusztrálta, elsősorban az 1766-os *Formule du Tableau Économique*-ben. A politikai célkitűzéseiben a fiziokraták törekvéseivel szöges ellentétben álló marxi teória ugyanúgy zárt rendszerre épül, annak „működtetése” alapján vonja le következtetéseit. A rendszer zártsága még nagyobb fontosságot kapott Marx teóriájában azt bizonyítandó, hogy minden jövedelemnek a munka a forrása.

Hasonlóan a fiziokrata modellből indult ki Walras, az általános egyensúlyelmélet teóriájának megalapozója is – megjegyzendő, hogy Marx alapművének, *A tőke* első kötetének a megjelenése (1867) mindössze pár évvel előzte meg Walras könyvének kiadását (1874). Nagyon érdekes Eric Beinhocker kritikus megállapítása:

„Tudtukon kívül és a legjobb szándék mellett a késői tizenkilencedik századi közgazdászok egy sor olyan gondolatot vettek kölcsön a fizikából, melyek a gazdaságot – alapvetően helytelenül – zárt egyensúlyi rendszernek minősítették. (...) Megközelítésük meghatározta napjaink hagyományos gazdaságtanának kereteit.”⁴⁹

Az *Oeconomia Aeterna*-ban Abay (Neubauer) Gyula is hasonló módszerekkel elemezte a termékáramlást, mint Quesnay, Marx és Walras. Számára is rendkívül szimpatikus volt a közgazdaságtan zárt rendszerként való felfogása. Az általa konstruált „csereegyenletek” lényegében a Walras-törvényre épülnek, mely szerint a gazdaság egészében a túlkereslet nagysága zérus. Feltehetőleg ez az alapállás az előidézője a keynesi forradalommal szembeni tartózkodásának, ugyanis Keynes éppen a gazdaság keresletkorlátos jellegével magyarázta, hogy az akár hosszú ideig is a félpangás állapotában működhet. Hangsúlyozandó, hogy az elméleti hasonlatosság Abay (Neubauer) szerint a „marxista-leninista” írások közül kizárólag Marx művei esetében mutatható ki. Erre utal – általánosítható – véleménye a szocialista közgazdasági irodalomról:

„Még a legújabb orosz Filozófiai Lexikon tömör fogalmi meghatározásai sem adnak a szocializmus és kommunizmus viszonyáról többet, mint amennyit már

47 ABAY (NEUBAUER) 1943. 325.

48 MÁTYÁS 1963. 43.

49 BEINHOCKER 2006. 74.

*Saint-Simon tanított, és ehhez az 1954. évi orosz politikai gazdaságtani tankönyvnek sincs érdemleges hozzátennivalója.*⁵⁰

Feltehetőleg hasonló megnyilvánulásai is szerepet kaptak korai nyugdíjazásában.

Nem csak a határhaszon-elméletek és a marxi hasznosságfelfogás, illetve az újratermelési arányok kialakulásának rokon vonásaira mutatott rá. J. B. Say nyomán kiemelte a három tényező – a munka, tőke és a föld – szerepét a hasznosság, közvetve az érték létrehozásában, sőt, a társadalmi fejlődés szakaszolásában is: „*A három termelési tényező tana most már a gazdaságtörténet öt szakaszának teljes értékű megalapozásához további fenntartások nélkül felhasználhatóvá válik.*”⁵¹ Ugyanakkor figyelmeztetett, hogy a tényezők terelésben betöltött funkciója nem szükségszerű meghatározója a jövedelemelosztás területén kialakuló arányoknak.

Bár a csökkentett nyugdíj kiegészítéseként könyvelői tevékenységet kellett vállalnia, ennek ellenére is távol állt tőle a számviteli költségfelfogás: „*A költség tulajdonképpen minden esetben a Davenport-féle opportunity cost-tal⁵² azonos, vagyis elszalasztott alkalmak, figyelmen kívül hagyott más felhasználási lehetőségek értéke.*”⁵³

Kiemelte a Böhm-Bawerk-féle termelési kerülőutak és a Marshall teóriájában szerepet játszó várakozás (waiting) rokon vonásait, lényegében mindkét elméletben az időtényező került előtérbe. Ezen alapul a kamat, mint költség gazdasági funkciója:

*„Mihelyt azonban a kamatszámítás jogosultságát elismerjük, márpedig az időkülönbséget gazdasági értékét nehéz kétségbe vonni, abban a pillanatban megszűnik a munkabérszámítás egyeduralma s az értékkepletnek, a költségszámításnak a kamat a munkabérral egyenrangú tényezőjévé válik, még hogyha a munkabér mennyiségi túlsúlyát meg is tartja.”*⁵⁴

Abay (Neubauer) Gyula elismerte Kondratyev⁵⁵ hozzájárulását a közgazdasági elmélet fejlődéséhez, az általa felismert ciklusok megjelenését a termelés hullámozásában, és Joseph Schumpeter gondolatait, téziseit ugyancsak beépítette művébe.

Érdekes és tanulságos elemzése a Marshall-segélyről:

50 ABAY (NEUBAUER) 2016. 52.

51 ABAY (NEUBAUER) 2016. 50.

52 Az opportunity cost (más elnevezéssel: használdozat-költség, alternatív költség, lehetőség-költség) logikája szerint, ha egy termelési tényező adott egységét egy bizonyos termék előállításánál alkalmazzák, emiatt le kell mondani azokról a termékekről, amelyek a második, harmadik, további legjobb felhasználási módokban megtermelhetők lennének. A használdozat-költség a feláldozott haszonlehetőségek közül a legmagasabb érték. A költségek e felfogásának alapja a szűkösség. A közgazdaságtan elmélete a költségek kategóriáját ebben a széles felfogásban értelmezi. A számvitel a költségeket csak szűkebben, bizonylatolt, pénzben megjelenő nagyságként kezeli.

53 ABAY (NEUBAUER) 2016. 103.

54 ABAY (NEUBAUER) 2016. 113.

55 Engedtessék meg még egy személyes megjegyzés: e sorok írója 1971-ben végzett a Budapesti Corvinus Egyetem jogelődjén, de a képzési időszak alatt Kondratyev neve, munkássága említésre sem került. Hasonlóan „bánt” a tekintélyes orosz közgazdával Stefan Heretik is, aki *A modern polgári közgazdaságtan elméleti alapjai* címmel megjelent könyvében még a névmutatóban sem szerepeltette. (HERETIK 1973.) Az orosz közgazda világhírét a hosszú távú, fél évszázados ciklusok érvényesüléséről közzé tett tanulmányai alapozták meg. A jelenéget tárgyaló könyve majd egy évszázada jelent meg. Az 1780-as évek végétől három ciklust azonosított (a 19. század közepéig, majd innen a kilencvenes évek első feléig, ezt követően pedig az I. világháború időszakáig). A hullámozást konkrét történelmi jelenségekkel, azok következményeivel magyarázta, elméleti összefüggésekre

„Amerika vissztehermentes segélyként bocsátotta áruféleségeit Európa rendelkezésére. Amerika ezeket eladni, Európa pedig megvenni nem tudta volna. (...) Az állam pedig (...) ugyanúgy vette meg és használta el azokat a termékeket, akár a háború költségei terhére a hadijavakat. Európának pedig megszűnt az áruínsége, meggyorsult háború utáni újjáépítése és újra fizetőképessé válhatott a piacon.”⁵⁶

Ez a ma is helytálló, frappáns elemzés helyesen mutatja be a fejlett országok által nyújtott segélyek egyensúlyjavító, konjunkturális hatásait.

Abay (Neubauer) Gyulának a közgazdaságtan fő fejlődési irányaival kapcsolatos prognózisait nem igazolták a megfogalmazódó, érlelődő, majd visszaszoruló világháború utáni teóriák. Sokan ezt a domináns szerepet szerző társadalmi-gazdasági csoportok szerepére vezetik vissza. Közéjük tartozik Joseph E. Stiglitz is: „Úgy tűnik, a globalizáció jelenlegi formájában a nemzeti elitek régi diktatúráját a nemzetközi pénzvilág új diktatúrája váltja föl.”⁵⁷ Abay professzor – némi optimizmussal – úgy vélte, hogy „Egy világkormány körvonalai bontakoznak ki a távoli jövő ködéből.”⁵⁸

A közgazdaságtannak a gyökerekhez történő visszakanyarodása Beinhocker szerint a további fejlődés szükségszerű mozzanata, a közgazdaságtudomány rezilienciájának, valamint nyílt rendszerré alakításának feltétele lenne. Ehhez muníciót adhat az a sok gondolat, amelyet a klasszikus és a kortárs szerzők műveinek elemzése során Abay (Neubauer) Gyula leírt könyvében.

*

Az *Oeconomia Aeterna* a szerző által a büntetés megkezdése előtt elérhető szakirodalomnak igényes, alapos áttekintése, feldolgozása, a gondolatok egységes keretbe foglalása. Az azóta eltelt időszakban megjelent publikációk – még ha érintik is ezeket a témákat – többnyire csak átvett, közvetett hivatkozásokra alapoznak. Abay (Neubauer) Gyula könyvének elmélyült tanulmányozása visszarepíti az olvasókat, kutatókat ebbe a szellemiségbe, felkínálva a lehetőséget az eddig relatíve háttérben maradt összefüggések figyelembe vételére, gondolatvilágukba történő beépítésére.

Abay (Neubauer) Gyula széttört életpályája romjain írt művét a társadalmi haladásról vallott humanista felfogásának hangsúlyozásával zárja:

„a haladás mindig csak emberi haladás, az ember haladása ismeretlen cél felé. Értelmetlen a célfetisizmus és az embernek egy titokzatos cél előtt való feláldozása. (...) Tragikus az a szeretet, amely gyűlöletből fakad és tragikus az a szeretet is, amelyből gyűlölet fakadhat. Az integrális humanizmus nem ismerhet el mást, csak szeretetből szeretet. Ez a Hegel-Marx-féle dialektika diadala, a tézis, antitézis, szintézis jegyében.”⁵⁹

Az *Oeconomia Aeterna* 2001-es és 2016-os megjelenésével sokat törlesztett az utókor az Abay (Neubauer) Gyula professzorral szemben felgyülemlett adósságából. Könyve

nem mutatott rá. Követői az azóta eltelt időszakra is valószínűsítették a hosszú távú ciklusok érvényesülését, rámutattak a mögöttük rejlő okokra.

56 ABAY (NEUBAUER) 2016. 224.

57 STIGLITZ 2002. 247.

58 ABAY (NEUBAUER) 2016. 323.

59 ABAY (NEUBAUER) 2016. 322–324.

kiadását megelőzően, 1991-ben a Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara egykori professzora, dékánja születésének 100. évfordulójáról tudományos ülésen⁶⁰ emlékezett meg, majd egykori lakóháza (Pécs, Király utca 1.) falán 1998-tól márványtábla őrzi emlékét.⁶¹ Jelen sorok szerzője Abay (Neubauer) Gyula tevékeny és magas színvonalú munkássága, embersége előtti tisztelgés első jeleinek egyikeként 1994-ben publikált írást a professzor közgazdasági munkásságáról.⁶² 2002-ben tiszteletére a Pécsi Tudományegyetem a magas szintű egyetemi tudományos kutatói munka erkölcsi és anyagi elismerésére Abay Neubauer Gyula-díjat alapított.

IRODALOM

- ABAY 1956 ABAY Gyula: Le a sztálini alkotmánnyal. *Szabad Dunántúl*, 1956. nov. 1. 3.
- ABAY (NEUBAUER) 1943 ABAY (NEUBAUER) Gyula: A világgazdaság újjáépítése a háború után. *Közgazdasági Szemle*, 67. (1947):4. 288–325.
- ABAY (NEUBAUER) 2001 ABAY (NEUBAUER) Gyula: *Oeconomia Aeterna*. Pécs, 2001.
- ABAY (NEUBAUER) 2016 ABAY (NEUBAUER) Gyula: *Oeconomia Aeterna*. Budapest, 2016.
- BALOGH 1994 BALOGH Tamás: *Mit ér a hagyományos közgazdaságtan?* Budapest, 1994.
- BARCZA 1998a BARCZA Tibor: Ki volt Abay (Neubauer) Gyula? *Pécsi Szemle*, (1998):3–4. 116–120.
- BARCZA 1998b BARCZA Tibor: Abay (Neubauer) Gyula emléktáblájának felavatása. Megemlékezés. *Közgazdasági Szemle*, (1998):11. 1057–1058.
- BAUER et al. 2000 *Magyarország a XX. században. V. Tudomány 2. Társadalomtudományok*. Főszerk. KOLLEGA TARSOLY István. Szerk. BAUER Gábor et al. Szekszárd, 2000.
- BEINHOCKER 2006 BEINHOCKER, Eric D.: *The Origin of Wealth: Evolution, Complexity and the Radical Remaking of Economics*. Cambridge, 2006.
- BEKKER 2002 *A magyar közgazdasági gondolkodás: A közgazdasági irodalom kezdeteitől a II. világháborúig*. Szerk. BEKKER Zsuzsa. Budapest, 2002. (Gazdaságelméleti olvasmányok 2.)
- HERETIK 1973 HERETIK, Stefan: *A modern polgári közgazdaságtan elméleti alapjai*. Budapest, 1973.
- JONAS 1964 JONAS, Friedrich: *Das Selbstverständnis der ökonomischen Theorie*. Berlin, 1964.
- LEHMANN 1971 LEHMANN, Hermann: *Határhaszon-elmélet*. Budapest, 1971.

⁶⁰ E sorok szerzőjét Abay (Neubauer) Gyula hajdani hallgatói azzal tisztelték meg, hogy felkérték egy előadás tartására.

⁶¹ BARCZA 1998b.

⁶² OROSZI 1994.

- MÁTYÁS 1963 MÁTYÁS Antal: *A polgári közgazdaságtan története*. Budapest, 1963.
- NEUBAUER 1913 NEUBAUER Gyula: *A gazdasági érdekképviseletek parlamenti szerepe*. [Egyetemi doktori értekezés is]. Budapest, 1913.
- NEUBAUER 1918 NEUBAUER, Julius: Der Zukunftsstaat. Auch eine Wahlrechtsbetrachtung. *Nord und Süd*, (1918):165. 41–47.
- NEUBAUER 1927 NEUBAUER Gyula: *A határhaszon-elmélet bírálata*. Budapest, 1927.
- NEUBAUER 1937 NEUBAUER Gyula: A tökéletes gazdaság. In: *Ünnepi dolgozatok Balás Károly és Heller Farkas születésének 60. évfordulóján*. Szerk. LAKI Dezső – SURÁNYI-UNGER Tivadar. Budapest,
- NEUBAUER 1949 NEUBAUER, A. Julius: Die große Wende der Volkswirtschaftslehre. *Zeitschrift für Nationalökonomie*, 12. (1949):2–4. 244–253.
- NEUBAUER 1956 NEUBAUER, A. Julius: Die Lösung der Marxschen Antinomie: die Auflösung der marxistischen Theorie. *Zeitschrift für Nationalökonomie*, 16. (1956):3–4. 376–391.
- NEUBAUER 1998 NEUBAUER Gyula: *Gazdasági élet és közgazdasági tudomány*. Akadémiai székfoglaló. (Elhangzott: 1940. június 10.) Szerk. BARCZA Tibor. Budapest, 1998.
- OROSZI 1994 OROSZI Sándor: Abay (Neubauer) Gyula közgazdasági munkássága. In: *Ünnepi dolgozatok Mátyás Antal tanszékvezetői kinevezésének 40. évfordulójára*. Szerk. HALÁSZ Géza – MIHALIK István. Budapest, 1994. 79–93.
- REES–WACKER-
NAGEL 2001 REES, William E. – WACKERNAGEL, Mathis: *Ökológiai lábnyomunk*. Budapest, 2001.
- ROBINSON 1964 ROBINSON, J. V. R.: Kalecki and Keynes. In: *Problems of Economic Dynamics and Planning: Essays in Honour of Michał Kalecki*. Ed. KOWALIK, T. Warszawa, 1964. 335–342.
- ROZS 2009 ROZS András: Az 1956-os forradalom és szabadságharc Pécssett. In: *A 2006. és 2007. évi Előadások Pécs történetéből c. konferenciák válogatott előadásai*. Szerk. KAPOSÍ Zoltán – VONYÓ József. Pécs, 2009. 297–376. (Tanulmányok Pécs történetéből 20.)
- STIGLITZ 2002 STIGLITZ, Joseph E.: *Globalization and Its Discontents*. New York, 2002.
- VASVÁRY 1928 VASVÁRY Ferenc dr. egyetemi ny. r. tanár véleményes jelentése Neubauer Gyula dr., kir. pénzügyi titkár (...), egyetemi magántanári képesítés végett benyújtott „A határhaszonelmélet bírálata” című munkájáról. [Kézirat]. [Pécs], [1928].
- WIESER 1914 WIESER, Friedrich, Freiherr von: *Theorie der gesellschaftlichen Wirtschaft. Grundriß der Sozialökonomik. I.* Tübingen, 1914.